

Druhá přednáška: Evropané ante verbum

Minule: Filosofování z problému – Filosofie podezření a důvěry - Proč filosofujeme: filosofie a svoboda – Proč filosofují Evropané: příroda a dějiny – Trojí strategie svobody v dějinách: Babylon, Ba'al, Tři králové – Metodologické otázky: lidství, nahodilost, odstup

Osnova na dnešek: *Humanitas*: naše sdílené lidství – Co skutečně sdílíme? – Co sdílíme jako Evropané? - Nedůvěra a víra (ne „věření“) v počátcích – Proudny víry: Egyptané a Asyřané, Řekové a Hebrejci – Odkaz starého Řecka, Atény a Sparta – Aristokraté a demokracie

(i) Naše sdílené lidství

Lidství – představa něčeho **společného všem příslušníkům druhu *h.sap.h.***

Vzdor rozdílu, druhý jako bližní, vyžadující ohled

Možnost soucítění, meze násilí: Jsme všichni lidé

Příprava k bezpráví je dehumanizace protivníka

Uznání sdíleného lidství stěžejní pro výrazně lidský způsob pobývání (civilizace)

To vyžaduje překonávání zaneprázdnění stálým bojem o přežití

předpokládá společenský mír: prostor relativního bezpečí, kde se nemusím obávat napadení

předpokládá společenskou spolupráci, která umožňuje tvorbu hodnot (jak přežít zimu?)

Co opravňuje tuto představu, vzdor rozdílu?

biologická stejnost: člověk z doby kamenné je schopen potomka s dnešním člověkem?

Jak důležité je toto?

záleží na tom, jestli považujeme svou totožnost za výslednici genetického fondu (rasismus) nebo výchovy (osvícenství)

pokud genetický fond, pak je lidskost minimální: většina naší socializace je výchovou

V historické praxi je prvním krokem příbuzenství: ne „stejná krev“ nýbrž společenství bezprostředního obcování překonává egoismus jedince rozšiřuje se stykem, rod, kmen, lidé podobného jazyka či území

Meze přirozeného společenství:

zahrnuje jen členy skupiny – cizinec nemá práva, nemůže je mít, právo je věc členství

omezuje se na skupinu účinného obcování, nemůže je přerůst: kde není styk, není sdílené lidství

Proto kmenové války amer. indiánů, skotských klanů, ale také mocných rodů v počátcích české státnosti

K zásadnímu obratu dochází, když se důraz na sdíleném lidství přesune z faktického na ideální: ideální základ společenství – abstraktní „lidství“ – *cizinec je bližní*

Vysvětlit rozdíl ideální/empirický

uznání práv cizince: kralická bible: příchozí

příchozí původně není součástí obce, zabít ho nenarušuje mír uvnitř kmene, a tudíž neplatí za zločin

veliký morální pokrok II. Moj 22,21 (v kralickém překladu) „Příchozímu neučiníš křivdy, aniž utiskneš ho, nebo příchozí byli jste v zemi egyptské.“

Základem společného lidství tu je představa kosmického Boha na rozdíl od kmenových božstev:
máme jednoho Otce, tudíž jsme bratří

Souběžně v římském myšlení Stoikové propagují pojetí jednoho kosmického LOGOS, rozumu, (v hebrejské tradici slova – též logos)
všichni, kdo „mají rozum“ nesou v sobě jiskru rozumu jsou bližní –
co to znamená, „MAJÍ ROZUM“?:

tzn., všichni, kdo mezi sebe a svět vkládají vrstvu slov, tím vytvářejí pluralitu možností, potřebu úvahy a volby patří k jednomu společenství

všechny rozumové bytosti (otázka, zda žena, otrok, barbar „má rozum“, se řeší otázkou, co znamená „mít rozum“: nemůžeme jim popřít „rozumové“ jednání

Diskuse zda např. psi „mají rozum“ nebo „mají duši“ jsou plané. Plodná je diskuse, zda vykazují rozumové jednání

Odtud edikt Carallův AD 212: teritoriální občanství

Dnešní význam představy sdíleného lidství:

z toho můžeme odvodit všelidský soucit, lidská práva
představa lidských práv vyžaduje představu společného lidství
ale také všelidské povinnosti: propagace našich hodnot
vnucujeme své představy v přesvědčení, že je to pro jejich dobro

Vsuvka: společné evropanství, společné lidství

Na čem založit představu sdíleného lidství všech Evropanů?
genový fond? pokud ano, je sdílené lidství minimální, rod, který určuje zvláštnost, nebo kulturní určení, je důležitější. Genetické určení Evropana nemožné (nacisté se o ně pokusili: mýtus o „áryjství“
kulturní fond? Pokud ano, pak žádné společné evropanství - rozdíly jsou příliš zjevné: Albánie i Norsko jsou Evropa
Vytvořit evropskou kulturu je úkol EU, avšak ne východisko

Jak na to? Lidství jako ideální, ne empirický pojem

[Rozdíl ideální/empirický
zobecnění faktických vlastností (všechny kruhy)
stanovení normativního ideálu (dokonalý kruh)]

Empirický přístup: člověka v jeho lidství určuje
--genetický fond, pro humanisty stejný, pro rasisty zvláštní, v každém případě minimální
--kulturní vlivy, ne předurčení, nýbrž výchova
pak jedno lidstvo jen potud, pokud jedna kultura: můžeme hovořit o evropské, ne však o lidské totožnosti)

Normativní pojetí

sdílené lidství – humanitas – se dá založit jen na společné situaci a společném úsilí

Společná situace, přesněji, **společný způsob pobývání**. Lidé jsou bytosti vědomé si své konečnosti:

vědí, že jsou smrtelní, a nechtějí zemřít

Lidé jsou bytosti sociální, jazyk je společenská realita

Lidé jsou bytosti, které potřebují důvěrou překonávat strach

A společný ideál: naším cílem je trvale udržitelné soužití jeden s druhým a se světem
jak tohoto dosáhnout je otázkou „ideálů“

Co určuje Evropu je vědomí společného lidství a společných ideálů

(ii) Pochyby o sdíleném lidství

Existuje jidský druh nebo jen poddruhy? Mají Křoiváci něco společného s Evropany – nebo s primáty?

Středověk nepochybuje:

po pádu Říma, křesťanství přejalo představu jednoho stvořitele:
duše, příp. „nesmrtelná“ teď nahrazuje jak otcovství boží, tak stoickou jiskru
rozumu, avšak výsledek stejný: všichni lidé bližní

mimo to středověká Evropa uzavřená do sebe:

Ač primitivní, přesvědčila sama sebe, že je středem světa, odmítla
vyspělejší Čínu, arabský svět
(příklad osobní hygieny!)

Středověk předpokládá neměnný svět (změna je korupce) a že tudíž tomu tak vždy
bylo

Odlišnost by narušila stabilitu

Evropa chce věřit, že jiné civilizace jen povrchně odlišné
(problém židů, kteří svou existencí narušují samozřejmost
evropského lidství!)

metafora: betlémy v 18 stol. předpokládají stejný svět

Šok pro Evropu:

STŘETNUTÍ S LIDMI Z DOBY KAMENNÉ

Severoameričtí indiáni nevyvinuli „civilizace“ – města, společenskou organizaci. Žili
celkem spokojeně na úrovni lovců-sběratelů ve stálém boji kmenových
společenství.

Proč ne? Kdo ví? snad sev. Amerika nevytvářela potřebu rozvoje (příklad
koně przewalského, jihoamerických psů)

Snad stálý boj a meze sběratelství udržují populace

Tak či onak, nenastartovali cyklus vzestupu a pádu

Evropanům se „indiáni“ jevíli jako Adam a Eva

žili nazí beze studu – známka ráje

hlavně, byli jiní – zproblematizovali normativní rovnici

člověk = křesťan = Evropan

jsou i jiní lidé: co s nimi?

první impuls: vyhubit jako škodnou, ale styk vynucuje uznání lidskosti – co
s odlišností?

Uznat legitimitu plurality by zpochybnilo evropské sebevědomí
jenže popřít skutečnost plurality nelze

Řešení: vývoj! Jen tak mohou lidé být stejní i jiní!

Ano, je jen jedno lidství, ale jsou různé vývojové stupně

indián je stejně člověk, jako já, ale na jiném stupni vývoje

vývoj může být sestupný (romantika) nebo vzestupný (osvícenství)

ale jednota i pluralita

Nižší vědomě či nevědomě touží po vyšším, přinutit ho ke změně je legitimní

Příklad: politika US vůči indiánům
Evropa vůči Africe, dnes Amerika vůči nám

Amerika vůči nám: jak reagovat:
tři možnosti (už zmíněné tři strategie)
--dychtivě napodobovat
--křečovitě se držet minulosti
--vyvíjet se vlastním směrem
jenže to předpokládá, že víme, kdo jsme
(vyšší daně, kultivovanější společnost; méně přepych, méně bídy (příklad
hladových dětí); nižší mzdy, delší dovolené)

Výstavba naší EVROPSKÉ TOTOŽNOSTI

Jsme lidé: zásadní uznání sdíleného lidství stěžejní:
jsme si vědomi sdíleného lidství.

To se vztahuje na celý druh, i na vzdálené, i na dávné
Dávní jsou naši předkové
v africké savaně, tlupy běžců, společenských
pečují o slabé jedince, mají pojetí vyššího (spoutaný s proraženou lebkou: oběť
nebo trest?)

Co společného s námi? –SITUACI
ne podstatu, ani ne psych podstatu (archetypy)
metafora nepřiliš užitečná

raději. metaforu životní situace:

Jsou/jsme konečné bytosti, vědomé své konečnosti, závislé na druhých
Z toho potřeba důvěry, *všelidské hodnoty úcty a dobré vůle*
ale také všelidská potřeba vytvořit si představu cíle,
dobra, o které usilujeme
jedno dobro: prožít život úměrný potřebě druhu
ale mnoho odlišných představ - o těch tato přednáška

(iii) Jak vůbec poznáváme společnost? člověka?

Opakuje se otázka: kde začíná filosofie, v jakém zrcadle poznám?

Jak poznám člověka? Jak poznám společnost?

problém povrchu a jádra:
víme, že lidé nás znají jen z povrchu a žijeme s pocitem, že hloubku nejsme s to vyjádřit
předpokládáme, že podobně známe/neznáme druhé
jak překonat odstup?

⇒ poznávat lidi tam, kde přetvářka nezasahuje
sny a mýty jako klíč k poznání
jenže člověk, společnost není pasivní výron pudů, nýbrž výslednice zápolení
mého rozhodování s tlaky mých hlubinných pohnutek a tlaky vnější
skutečnosti
nestačí znát suroviny, je třeba vědět, co z nich člověk udělal
(bázlivý člověk, pod tlakem, se přesto zachová statečně – chceme
výsledek)

(taktéž společnost: jak se zachovala?)

- ⇒ poznat člověka, společnost v krizových situacích
 krize údajně odkryje, „co v člověku je“
 Opravdu? nebo odkryje jen, k čemu je člověka možné dohnat?
 (za tím otázka: je člověk pecka v obalu nebo průsečík svých počinů)

Příklad: staříčkový pedagog, celý život mírný, zařve na studenta, když si rozbije sumerskou vázu o palec:
 projevil svou pravou. skrývanou povahu

- ⇒ poznat člověka, společnost v dlouhodobé každodennosti
 Aristoteles: ne v mimořádných momentech, dlouhodobě
 ukazuje se česká společnost nejjasněji v momentech krize –
 mobilizace – nebo ve svém dlouhodobém soužití? (Jakého volí
 presidenta!)

Volím třetí přístup: ne mýty ani dramatické okamžiky, nýbrž dlouhodobá hnutí evropské
 mysli a to v Evropě hnutí víry

(iv) Proudý víry

Společnost prolíná a formuje vztah k přesahujícímu rozměru
 Zbožnost (víra) není otázka „věření“ – teoretického souhlasu s určitými větami à la „Pán
 Bůh je“ „Žádnej není“, nýbrž otázka životního postoje k tomu, co nás přesahuje

(momentálně nic: západní společnost nemá pocit, že by se jí cokoliv
 vymykalo: nejvyšší hybris, na vrcholu věže babylonské v zastoupení
 Ameriky, jenže věž se hroutí na všechny)

Zbožnost (víra):

ozvěna setkání s přesahem

co je ten přesah?
 vědomí krásy, vědomí spravedlnosti, vědomí smrti
 prostě vědomí, že nejsem vše, svět není vše, že je víc

Jak lidé reagují

vzorci z dob prvopočátků, dávno před antikou – dvě velké říše, Egypt a Asyrie,
 dvě kočovná společenství, hebrejské a řecké
 ovlivnily nás?

Sotva: posloupnost přerušena. Představují vzorce, ač ne tím co byly, nýbrž
 tím, jak si je pamatujeme
 Dějiny jsou soudobá rekonstrukce v dialogu s pamatovaným, vzorce
 nadčasové

Egypt, jeden vzorec

Mezi válkami Evropa objevila Egypt (Breasted, Egypt jako zdroj všech hodnot (spíš příklad
 určitých nadčasových postojů)

avšak Platon ji předešel: tajemná moudrost Egypta

také Mojžíš: vzal si dceru midianského kněze Jethro, byl vychovaný v Egyptě

pozor: Egypt jsou tři tisíce let: zobecnění problematické, leda jako metafora

Egyptané (podle B) lidé míru, vyrovnaní, usmíření, zcela orientovaní k onomu přesahu,
 vertikále, kterou chápali jako posmrtný život:

tento život jen předehra, pravý život „na druhé straně“

spása, naplnění života je posmrtné dosažení druhé str

(pozor rozdíl: Hebrejci i Řekové, spása naplnění tohoto života, po smrti jen šeol, říše stínů
Představa nebe jako paralelního druhého světa je egyptská (proto vybavené hrobky, lodě, potrava))

Morálka na tomto světě: zasloužit si druhý, pravý život
Vyznavači boha Atona (Ra, okřídlené slunce) se ospravedlňují před bohem mrtvých, Osiris
ospravedlňují se dobrými činy:
„O, bože Pravdy, přicházím před tebe, abych uzřel tvou krásu...
Přináším ti spravedlnost a vyháním hřích... Neučinil jsem zlého namísto pravého... nenechal jsem nikoho hladovět, nikomu jsem nezpůsobil pláč, nezabil jsem a neporučil vraždy... ." (s. 255-256).
žádné pokání, žádné oběti, prokazuje se dobrými skutky
(to přežívá v prorocích Amosu a Izaiáši! Bůh nechce oběti a obřady, nýbrž spravedlnost)

Vložka: smluvní náboženství a víra vděčnosti

Smluvní náboženství: *do ut des* – dělám abys udělal
nabídnu něco bohům výměnou za něco, svíčku za výbornou primitivní forma: nabízí se obět, svíčka jako zápalná obět
vyspělá forma: Bůh vyžaduje spravedlnost, odmění dobré (zpochybňuje Jób)

Náboženství vděčnosti: sub specie eterni: život jako dar
konám dobro z vděčnosti za zázrak života
zas může být svíčka nebo dobrý čin,
avšak je to vždy nenucená vděčnost
(Pavel: když ještě jsme v hříchu byli)

Egyptané hledají pohodu na tomto světě a věčnou pohodu po smrti

Protiklad, Asyřané, s jinými národy, táhnou od východu na Egypt (Izrael předpolí Egypta)
Egyptané sytí, Asyřané hladoví, jsou dobyvatelé
v životě ne pohodu, nýbrž moc a slávu. Chlubí se Asyřan před bohem:

„V lité seči dobil jsem opevněné město (Hulajovo); mečem jsem zahubil 600 válečníků, ohněm upálil 3000 zajatců, jediného jsem neponechal naživu jako rukojmí... Dívky i mládence jejich jsem upálil, jejich vládce Hulaje jsem ubičoval, jeho kůži jsem natáhl na městskou zeď a město zničil, zpusťošil... Jsem veliký, mocný, vyvolený a milovaný bohy" (s. 146).

Nestojí o mír, mír je egyptská hodnota a naše
(Ti židé by stejně umřeli...)
Morálka bojovníků, pro které je smyslem života vzrušení: život v adrenalinu
(Nietzsche tak porovnává (chudokrevné) křesťany s pohany, Řeky, kteří prý žijí naplno)

Byli Řekové takoví?

Vložka: představy o spasení

obecně spasení = životní naplnění, splnění toho, o čem je život
(konzumní: nahromadit nejvíc drahých hraček, než umřu)
Egyptané: dosáhnout posmrtného života

Asyřané: žít v adrenalinu
 Řekové: být bezstarostní a nesmrtelní (proto život tragický)
 Židé: žít s Bohem, sub specie eterni

Třetí vzorec, Řekové

Byli staří Řekové takoví?

nejde o „zlatý věk“, nýbrž staré Řecko Homéra a Hesioda
 Řekové jako Hebrejové lidé knihy, hledají vzory v Homérovi

ale řecká společnost není demokratická: vzory se týkají bohů a hrdinů, ne prostých
 sedláků – společnost privilegovaných a přehlížených

O lidu Hesiod v knize Práce a dny: zemědělské ctnosti: pracovitost,
 pravdomluvnost, pečlivost, ctí bohy a pečuje o rodinu

Bohové nejsou vzory ctnosti, spíš rozmazlení výrostci
 Jsou nesmrtelní a nemusí pracovat

Ctnost se týká aristokratů, polobohů:
 nemusí pracovat, ale nejsou nesmrtelní

Ti jsou povoláni k **výbornosti – areté**
 Výbornost soubor válečnických ctností:
 statečnost, ctižádostivost, hrdost, touha po uznání

Hierarchická společnost, obdivuje se volnosti bohů, výbornosti aristokratů, přehlíží
 zemědělce, na nichž vše stojí

Vzor: postoj k práci: je tvůrčím naplněním nebo údělem otroka? Od starých
 Řeků, pohrdání prací (i proto život tragický)

Čtvrtá složka: Izraelité

Demokratičnost: základní ctnosti nejsou ctnosti aristokratů, nýbrž ctnosti lidu, boží výzva není
 jen vyvoleným, nýbrž všemu lidu

polokočovní kmen, avšak vyznačovali se morální vážností
 umocněnou babylonským zajetím

ani soutěživost, ani pýcha jako Egypt, nýbrž vědomí Božího milosrdenství, ze
 kterého vyplývá morální vážnost

Paralela s Bílou horou a exulanty: i Babyloňané odstranili elitu, nechali dělný
 lid, ze kterého hrstka buditelů vzkřísila národ – proto národ morálního ideálu
 ztratil zemi, jazyk, zůstalo jen společenství morálního ideálu – to naše
 dědictví

Souhrnem: po Egyptánech mír jako cíl, po Asyřanech dravost, po starých Řecích
 aristokratičnost (odpor k práci) po Izraelcích demokratičnost, ideál

(v) Krása a dobro: Řecko jako vzor

Řecko zlatého věku už nejen vzorec nýbrž vliv

Augustin vycházel z Plotina, Tomáš z Aristotela
 ale také nepřímý – 19. stol hledá v Řecku protiváhu k prudérii,
 osvícenství v Platonovi proti vášním –

Odtud představa slunného Řecka, zdraví a krásy podle Thukydidy

*„Náš způsob vlády nenapodobuje druhé, nýbrž jim je vzorem. Jsme zvaní demokracií,
 protože veřejná správa je v rukou mnoha a ne jen mála. Avšak ač zákony zaručují všem
 rovnoměrnou spravedlnost v soukromých sporech, uznáváme též nárok výbornosti ... a
 postup se neváže na výsady nýbrž na zásluhy ... Milujeme krásu i oceňujeme prostotu,*

pěstujeme mysl bez úkoru své mužnosti. Bohatství neužíváme, abychom se vychloukali, nýbrž pro skutečnou potřebu. (Thukydídés, The Peloponnesian War, B. Jowet, tr., Oxford: Clarendon, 1881, Book II, §§ 37-40, s. II.117-119)

Co na tom pravdy?

Křesťané odmítali řeckou kulturu – a využívali ji – až do osvícenství

Pak Atény jako norma, Sparta jako úchylka: ideál *kalokagathia*

propojuje ctnosti muže činu a muže myšlenky, těmi, kdo usilují o moc a těmi, kdo usilují o moudrost

Sokrates, filosof a voják, Marcus Aurelius ditto

Každá společnost potřebuje řešit rozpor, potřebuje obojí

Pro Řeky obdiv krásy omezuje dravou soutěživost

Idea zlaté střední cesty jako vkusu. Vkusné je to, co je nenásilné, ani ten, ani onen extrém – ani lenost, ani píle, jen klidánko

Podobně hybris a nízkost, mezi nimi uznání nevyhnutelnosti

Řekové jen nad okrajem bídy, nemoci, smrti – ananké

smíření s nepřijatelným, později stoicismus, zatím zprostředkované dramatem

Hluboké přesvědčení, že zásadní změna není možná, proto stěžejní je smíření – kdo o nic neusiluje, nic nezkazí.

Konservatismus jako reakce na marný pokus

Proti tomu Sparta, druhé Řecko

Vzniká ne ze sociálního idealismu, nýbrž z úsilí o udržení moci

Po vzpouře mesenských Lykurgos podřizuje vše potřebám udržení moci

Místo kritického rozumu, naprostá oddanost tradici, chráněná tajnou policií

Spartští bojovníci pohrdali kšeftařením, ponechali to ženám

Populace klesaly, Sparta neschopná čelit vývoji

POZOR Sparta není pokus o vybudování dokonalého státu z nedokonalých lidí, nýbrž pokus o absolutní zajištění moci

Je příkladem obsese s bezpečností, podřízení všeho boji proti terorismu (jako dnes Bush v Americe!)

Údajné poučení ze Sparty:

Dokonalost není možná, kdo bojuje zas ideál, ničí druhé i sebe, tak raději neusilovat a nic nezkazít

Jenže je za ideál opravdu možné jen bojovat?

Pokud ano, pak platí spartské dilema

Řekové přesvědčení, protože práce pro ně není možnost

"Žádný řemeslník nemůže dosáhnout výbornosti"

Řecký hrdina nepracuje, jen bojuje!

V tom to vězí: Israelci vidí jinak – práce šlechtí

pokus o pokrok tragický, pokud vychází z řeckého pojetí

To je aristokratický, práce je demokratická

I řecká demokracie aristokratická

vylučuje cizince, ženy, otroky, neumožňuje naturalizaci

Všchno řecké prostoupeno aristokratismem

ideál demokracie vyžaduje společenství rovných a nezávislých (soběstačných)